

Küreselleşmenin Anayasası

Kapitalist dünya stagfasyona, yani enflasyon ile durgunluğun birlikteliğine tanık olduğunda 1960'ların ortalarıydı. Karların artış hızı gerilerken, Keynesyen teorisinin sermaye birikimi yetersizliği sorununu çözmekte yetersiz kalması, ortaya çıkan kriz sürecinin sadece pazarların genişletilmesi yoluyla atlatamayacağını gösteriyordu.

Bu gelişme uzun dönemli ve uluslararası boyuttaki krizin habercisi olduğu kadar... Çözümün sermayenin özgürleştirilmesinden geçeceğinin de sinyallerini taşımaktaydı. 1970'li yılların ilk yarısına gelindiğinde, tüm gelişmiş ülkelerde durgunluk ve sürekli enflasyon sonucu verimlilik artışında önemli düşüşler meydana gelmişti. Örneğin, ABD'de

- 1970 öncesindeki 20 yılda % 3 civarında seyreden verimlilik artış hızı, petrol krizini takip eden yıllarda % 1'e düşmüştü,
- 1980'nin başına gelindiğinde negatif olmuş,
- 1972'de % 3.5 civarında seyreden enflasyon 1974'de % 12.3'e yükselmiş,
- 1973 Ağustos'unda % 4.8 olan işsizlik oranı da 1975'te % 8'e çıkmıştır,
- Sanayileşmiş ülkelerdeki kayıtlı işsiz sayısı ise 1972-1973 arasında 8 milyon iken 1973-1975'te 15 milyona, 1980 sonunda da 23 milyona yükselmiştir.

90'lı yıllar ise, ekonomik gelişmenin dünya genelinde yavaşladığı yıllar olmuş, gelişmiş ülkelerde üretim ve verimliliğin artış hızının düşmesi, toplam üretimin gerilemesine ve buna ek olarak yatırımlarda önemli oranlarda gözlenen düşüşler sonucu dünya ticareti gerilemiştir.

Sonuçta... Dünya genelinde yaşanan ekonomik durgunlukla birlikte

Prof. Dr. Türkel MİNİBAŞ
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

uluslararası arenada "belirsizlik oranı" hakim olmaya başlamış... Bu durum, Türkiye gibi bir önceki 10 yıla göre sanayileşmiş ülke ekonomileriyle daha hızlı bütünleşme sürecine giren azgelişmişleri derinden etkilemiştir. Zira ekonomik durgunluğun etkisiyle tasarruf azgelişmişlere doğru olan kaynak aktarımı kısımlarını gündeme getirmiş; hem de dünya ticaret ve sermaye piyasalarından aldıkları payın azalmasına neden olmuştur.

Krizin çözümü küreselleşmede

Bildiğiniz gibi kapitalist ekonominin ön kabullerinin başında:

- Bireylerin temel hedefinin fayda maksimizasyonu,
- Onların gereksinimlerini sağlayan firmaların temel hedefinin kar maksimizasyonu,
- Birey ve firmalardan meydana gelen toplumun temel hedefinin ise maksimum refah olduğu gelir. Böyle bir sistematik içinde maksimum kar düzeyine ulaşabilmek için en kestirme yol: üretim fonksiyonunda yeralan faktörlerini en yüksek düzeyde en düşük maliyetle kullanmaktır. Yani, ucuz ve çok sayıda üretmektir.

Üretim fonksiyonu = f(doğal kaynaklar, emek, sermaye, teknoloji)

Sorun sermaye birikimi yetersizliğinden kaynaklandığına göre, çözüm yani karların maksimize edilmesi doğal kaynakların maliyetinin sıfır, emeğin maliyetinin düşük tutulmasına bağlı olacaktır. Bu tür bir çözüm yoluysa sermayenin hiçbir yasal engelle karşılaşmamasına yani ülkelerin yönetimlerinden bağımsız hareket etmesine bağlıdır.

Sermayenin hiçbir yasal ve toplumsal engelle karşılaşmadan hareket edebilmesi tezi aslında son 10-15 yılın en çok kabul gören, dünyanın giderek bir köye dönüştüğü söylemiyle aynı. Bu kocaman köyün adıyla küreselleşme!

Ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıkların giderek azaldığı, ulusların birbirine yaklaştığı bir dünya görüşüne katılmamak tabii ki elde değil. Ne var ki geçen zaman küreselleşmenin, siyasi coğrafyanın ötesindeki farklılıkların ortadan kaldırılarak ulusları ortak platformda bir araya getirmekten ziyade, sermayenin bütünleşmesi anlamına geldiğini göstermiştir. Diğer bir deyişle, küreselleşmeyle hedeflenen farklılıkların ortadan kalktığı bir yakınlaşmadan ziyade sermayenin hareket serbestiye- si kazanarak uluslararası rekabet yapısına ulaşması hedeflenmiştir.

Özetlemek gerekirse, sermayenin krizine çözüm olarak önerilen küreselleşme, sermayenin en yüksek getiriyi elde edeceği alana serbestçe girip çıkmasını temel alan bir modeldir. Gerçekleşebilmesi ise devletin müdahaleci ve koruyucu kimliğinden çıkmasına ekonomik düzenlemedeki yerini piyasa mekanizmasına bırakmasına bağlıdır.

MAI: Küreselleşen Sermayenin Anayasası

Sermayenin özgürleştirilmesinin reçetesindeyse:

- Doğal kaynak kullanımını engelleyen koşulların kaldırılması,
- Ücretlerin artış hızının sınırlandırılması,
- Sosyal yardımların kesilmesi,

● Emeğin üretimdeki etkinliğinin azaltılması,

● Sosyal Güvenlikle ilgili yasa maddelerinin kaldırılması, yeralmaktadır.

Uygulanabilmesi, uluslararası sermayenin özgür hareket edebilmesine yani ülkelerin uzlaşarak onaylayacağı belli bir yasal çerçevenin oluşturulmasıyla mümkündür.

olgusunun içeriği de değişmektedir.

Kısacası MAI anlaşması, uluslar üstü sermayenin girdiği ülkede üretimden pazarlamaya kadar her alanda faaliyet göstermesi, mülkiyet edinme de dahil olmak üzere hiçbir sınırlama ve denetimle karşılaşmadan yer alabilmesinin yasal çerçevesini oluşturmaktadır.

Multilateral Agreement of Investments (MAI) yani Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'nın tarihsel rolü de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Zira MAI yani "Çok Taraflı Yatırım Anlaşması", uluslararası sermayenin girdiği ülkede üretimden pazarlamaya kadar mülkiyet edinme de dahil olmak üzere hiçbir sınırlama ve denetimle karşılaşmadan yer alabilmesi için hükümetlerin ortak paydada uzlaştığı yasal bir düzenlemedir.

Devletin:

● Toplum için zorunlu mal ve hizmetlerin üretim, fiyatlandırma ve mülkiyetinde ağırlıklı paya sahip olmaması,

● Gerek gelir dağılımını düzenlemek gerekse yerli sanayiye korumak amacıyla düşük fiyatla üretim yapmaması, sübvansiyonlarla da desteklememesi,

● Ülkeye gelen yabancı sermayenin girişini kontrol etmek ve ülke ekonomisine olumlu katkısını sağlamak amacıyla konulan koşulları, özellikle de üretimin belli bir bölümünü ihraç etme zorunluluğunun kaldırması,

● Kalkınmanın sürdürülebilirliği amacıyla dahi olsa doğal kaynakların tüketiminde toplumsal çıkarların gözetilmesi şartını kaldırması,

● Emeğin maliyetinin düşürülmesi için her türlü sosyal güvenlik ve yardımın yanısıra örgütlenmesinin de önüne geçmesi,

● Üretimde kullanılacak hammadde ve aramalarında birincil önceliğin üretimin yapıldığı ülke olması,

● Ya da belli bir oranının bu ülkeden karşılanması ilkesinin yerine fiyatın düşük olduğu yerden ithaline bıraktırmasını içeren bu süreçte ulus devlet

Türkiye açısından anlaşmanın önemi ise, uluslararası sermayenin kriz sürecinin tanımlaması ve Türkiye'nin mevcut ekonomik ve siyasi yapısıyla bu sürece nasıl eklemelendiğinin irdelenmesiyle netleşmektedir.

Öte yandan MAI anlaşması ulusun erkinin el değiştirdiğini göstermektedir. Yetki, yürütme ve yargının temsil edildiği Anayasa Mahkemesi, Danıştay gibi yüksek yargı kurumlarının işlevleri MAI'yle birlikte son bulmaktadır. Zira, hükümetler MAI çerçevesinde yabancı sermaye girişlerinde tam bir liberalizasyonda anlaşınca, kendi ulusal piyasalarının rekabet gücünü korumak amacıyla düzenlemeler yapmaya kalkmaları, abesle iştigalden başka bir anlama gelmemektedir. Zaten anlaşma metni, yabancı sermayeye herhangi bir denetleme, kısıtlama ya da müdahaleyle karşılaşması halinde itirazlarını "uluslararası tahkime" iletmek hakkı vermektedir. Kısacası, bundan böyle çözüm ulusal ve kamu çıkarıyla yabancı sermayenin çıkarlarının eşit kabul edildiği "uluslararası hakem" tarafından oluşturulacaktır.

Türkiye MAI'nin farkında mı?

Çok Taraflı Yatırım Anlaşması nam-ı diğer MAI adlı anlaşmanın yapılmasına OECD ülkelerince 1995 Mayıs'ında karar verilmiş... Aynı yılın Eylül'ünde de anlaşma metnini oluşturacak çalışmalara başlanması- na rağmen üye ülkelerin kamuoyu bundan 7-8 ay öncesine kadar böyle bir çalışmadan pek haberdar değildi. Türkiye'de ise çalışmalar parlamenterlerden bile gizli tutulmuştu.

Gecikmeli bu tanışmanın Türkiye'ye öğrettikleri doğrusu küçümsemeyecek derecede büyük. En azından, 1980 sonrasında prensler döneminde gündeme gelen "yapısal reform" programlarının uluslararası sermayenin özgürleşmesi.... Yani, 1960'ların ortasında karların artış hızındaki düşmeyle başlayan kriz sürecinin atlatılması adına yapıldığının anlaşılmasını sağlamıştır. Yine de kamuoyunun bilgisi ve ilgisi böyle bir anlaşmaya tepki gösterecek boyutta değildir.

MAI imzalanır mı?

Dünya tarihine "en uzun süren, en çok ülkenin katıldığı ve en kapsamlı uluslararası pazarlık" olarak geçen Uruguay Round'unun nihai anlaşmasının imzalanmasından bu yana 4 sene geçti. Bu süre içinde imzalanan anlaşmaların içeriği irdelendiğinde Uruguay Round'unun temel savına uygun hareket edildiği görülmekte!

1986'da Uruguay'ın Punta del Este kentinden başlayan, 1994 Nisan'ında Fas'ın Marrakeş kentinde sonlanan toplantılar dizisinin temel amacı: Çok taraflı yatırım anlaşmalarına ülkelerin henüz hazır olmaması nedeniyle, uluslararası ticareti yönlendiren kuralların çerçevesini belirleyen bir anlaşma metni hazırlanmasıydı. Zaten Uruguay

Round'unun hukuki sistemini oluşturan temel anlaşmalara baktığımızda mal, hizmet ve fikri mülkiyet haklarını düzenleyen anlaşmaların MAI ya da benzeri bir anlaşmanın temellerini oluşturduğu görülmektedir.

Yine de, MAI'nin rafa kaldırılmasını abartmamakta yarar var. Hatırlayacağınız gibi, Uruguay Round'unda çok taraflı uluslararası ticari ilişkiler düzenlenirken yabancı sermaye yatırımları için ayrı ve yukarıda sayılan aksaklıkları ortadan kaldıran bir anlaşmanın yapılması gereği üzerinde durulmuştu. Bu amaçla sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesine yönelik olmak üzere bir dizi sözleşme imzalanmıştı. Avrupa Enerji Sözleşmesi, Devletlerle Başka Devletlerin Yatırımcıları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıkları Çözümü Sözleşmesi de bunlar arasında yer almaktaydı.

Dahası, küreselleşen sermayenin karşısındaki siyasi risklere karşı 1988'de MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency) yani Çok Taraflı Yatırımları Garantileme Ajansı kurulmuştu.

Kısacası, MAI'ye işlerlik kazandıracak alt yapının bazı temel taşları oturtulmuştur. Bundan sonrası, sermayeye hareket serbestiyesi kazandıracak anayasal düzenlemeler yapmaları için hükümetleri ikna etmeye kalmıştır.

Zaten Hazine'nin alelacele yayımladığı, hem çok uluslu sermaye ile köken ülkesi arasındaki doğrudan ilişki üzerine odaklanan tartışmaların dikkate alındığı, hem de 1980'nin ikinci yarısından itibaren "olabildiğince liberal bir

yabancı sermaye rejimi"nin temel politika olarak benimsendiği, şeklindeki açıklaması da bundan sonrasının ülke için hukuksal düzenlemelere kaldığını göstermektedir.

MIGA sineklerin değil, tepkilerin düşmanı!..

MAI'yle sermayeye özgürlük kazandırma çabaları sürerken, sermayenin özgürleşmesine ulusal ekonomi ve ulusal kültür bütünlüğü içinde değerlendirerek karşı çıkanlar da yok değil. Bazı hükümetler ve sivil toplum örgütlerinin tepkileri geçtiğimiz Mayıs'ta imzalanması beklenen anlaşma metninin legalleşmesini şimdilik de olsa ileriki aylara atılmasında etkili oldular.

Güncel içinde sıkışıp kaldığımızdan olsa gerek, "Devletlerle Başka Devletlerin Yatırımcıları Arasında Uyuşmazlıkları Çözüm Sözleşmesi"ni imzaladığımız da "Çok Taraflı Yatırımları Garantileme Ajansı"nın kuruluşunun üstünden 10 yıl geçtiği de unutulmuştur.

Unuttuklarımızın başında da Dünya Bankası'nın alt bir örgütü olarak 1988'de kurulan "Çok taraflı Yatırımları Garantileme Ajansı" (MIGA) yer almaktadır. Hem de siyasi tepkilerden transfer ödemeleri, yabancı sermayenin edindiği gayrimenkullerinden devletleştirmeye kadar her türlü riski bertaraf etmek için kurulmuş olmasına rağmen!

1988, batıyla doğuyu ayıran duvarın çatlamaya başladığı, sosyalist bloktaki çözülmenin kesinlik kazandığı, uluslararası ekonomik krizin kendini hissettirdiği yıldır. Ne tesadüftür ki MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency) da tam bu dönemde, 12 Nisan 1998'de kuruldu.

MIGA'yla siyasi çalkantılar, toplumsal patlamalar, darbe ve benzeri eylemlerle ortaya çıkanların yanısıra:

- Kamulaştırma ve devletleştirme faaliyetleri,
- Hükümetlerin yapılan yatırım anlaşmaları uygulamaması nedeniyle karşılaşılan kayıplar,
- Sermaye, kar ya da havalelerin transferi sırasında yerel paranın dövizle çevrilmesi sırasındaki kısıtlamalar,
- Gayrimenkule yapılan yatırımların istimlak yoluyla erozyona uğratılması,
- Toplumsal huzursuzlukların örgütlü tepkiye dönüşmesi de siyasi risk olarak değerlendirilmekte... Ve, tüm bu risklere karşı yatırımlar 15 yıl süreyle sigorta edilmektedir.

Karar mekanizmalarının işlemesiye:

MIGA'da kararlar ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre oluşturulan oy güçlerine göre seçilmiş bir yönetim kadrosu tarafından veriliyor. Örneğin: ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere, Çin'den oluşan yönetim kadrosunun ülke başına 1'er yöneticileri var. Bu 6 ülkenin toplam oy gücü % 36.5.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu Beyaz Rusya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Slovenya'dan oluşan grubun toplam oy gücü ise %4.8! Dahası, 6'sı birarada oynayan bu ülkeler kümesi sadece ve sadece 1 yönetici tarafından temsil edilmekte.

Evet ... Sermaye giderek daha fazla özgürleşiyor. Faizin yüksek, kurların garanti altında olduğu ülkelere girip çıkıyor. Globalleşmeyi cep telefonları, internet hatları ve uydu yayınları olarak algılayanlara giderek küçülen bir dünyayı müjdeliyor....